

Tamara Narat, Metka Kuhar, Nadja Kovač

RAZVOJ DRUŽINSKIH CENTROV V SLOVENIJI

OBČINSKI VIDIK

UVOD

Prejšnji članki v tej tematski številki kažejo, recimo na podlagi primerjave modelov med družinskimi centri v različnih sistemih blaginje (Rakar, Boškić, Kuhar) ali primerjave različnih konceptualizacij teh centrov v Sloveniji v dveh razpisih Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (Kobal Tomc, Narat, Žiberna), da družinski centri niso teoretski koncept, temveč institucija, ki se je razvila iz prakse oz. potreb, ki so jih zaznali različni strokovnjaki na področju podpore družinam, starši sami, ali pa so se večinoma razvili iz državne (ali tudi občinske, regijske) konceptualizacije (lahko je precej ohlapna). Družinski centri so se tako precej neodvisno drug od drugega razvili na različnih krajih, v različnih državah, vsak s svojimi specifikami. Kako delujejo in kako jih uporabnice in uporabniki zaznavajo, se zato vselej oblikuje v interakciji s socialnimi, kulturnimi in ekonomskimi specifikami nacionalnega in lokalnega okolja. Tudi učinki te prakse na širši družbeni razvoj so odvisni od konkretnega konteksta. Lahko bi dejali, da so družinski centri mikrokozmos širših družbenosocialnih značilnosti in sprememb.

Družinski centri so lahko bolj strokovno-storitveno oz. klientsko-potrošniško usmerjeni (uporabnice in uporabniki »konzumirajo« bolj ali manj pestro ponudbo vnaprej strokovno pripravljenih programov; pri tem je lahko poudarek ali na preventivi ali na kurativi) ali pa gre za model aktivne, povezane soseske, neformalnega srečevališča, prostora krepitev skupnosti, kjer je primarni poudarek na aktivni

participaciji uporabnikov¹ in na skupnostnem povezovanju, sodelovanju. Za razvoj takega centra je ključno lokalno okolje, v katerem posamezni center deluje. Družinski center mora zadovoljevati potrebe lokalnega prebivalstva in kot tak mora biti vpet v lokalno skupnost. In prav ta vidik je bil v Sloveniji doslej zanemarjen. Obstoječe organizacije s svojo ponudbo programov ustrezajo predvsem specifičnim ciljnim skupinam, ki sodelujejo v različnih delavnicah in programih, in ožjim interesom posameznih skupin, torej družinam v »težavah«, potrebe družin po druženju in neformalnem povezovanju pa puščajo ob strani. Družinski centri v Sloveniji večinoma ne delujejo po načelu lokalnosti in skupnostnega povezovanja.

Delno je to posledica tega, ker je prevladujoč odziv posameznikov, pa tudi družin, na različne izzive, tudi težave starševanja, družinskega življenja in usklajevanja zaposlitve z drugimi sferami življenja, v Sloveniji še vedno razumljen predvsem individualno in je tako tudi obravnavan. Usmerjenost v zasebnost, dajanje prednosti najtesnejšim (družinskim) socialnim vezem pred nekoliko bolj ohlapnimi, manj zavezujočimi vezmi, ki pa imajo hkrati več potenciala za premostitev, povzroča, da se civilne pobude ali gibanja kot kolektivni odgovori na izzive sodobnega življenja v slovenskem okolju porajajo počasi in zadržano (več v Dremelj v tej številki).

¹ Uporabljeni izrazi, zapisani v moški slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za ženske in moške.

Kljub prevladujoči značilni postsocialistični težnji posameznikov po »zapiranju v zasebnost«, v ozka zasebna omrežja, pa vsaj po podatkih sodeč (gl. Boškić, Kuhar, Rakar, Nagode v tej številki) obstaja tudi trend večje odprtosti do širšega povezovanja z drugimi družinami, s starši v podobnih življenjskih okoliščinah. Ta trend je sicer pogostejši med ljudmi, ki zaradi različnih razlogov (recimo oddaljenosti od starih staršev) nimajo na voljo družinskih opor, vendar ni omejen nanje. Bolj gre za del »postmodernega« skupnostnega povezovanja (v nasprotju z bolj tradicionalističnim zapiranjem v ozka omrežja) v vse bolj individualiziranih in dinamičnih družbah, ki je v zadnjih nekaj letih vse bolj aktualno hkrati kot koncept in praksa (Razpotnik 2011, McTaggart 2011, Sennett 2012). Tako povezovanje je pomembno kot podpora v določenem delu življenjskega cikla ali v posebnih situacijah in hkrati izboljšuje kakovost življenja. Na področju starševanja ga recimo nakazuje »druženje« in povezovanje staršev prek interneta (spletne skupnosti) (Cipot Mal 2004).

Tudi najnovejša definicija (vloge) družinskih centrov v Sloveniji v Javnem razpisu za sofinanciranje programov v podporo družini (MDDSZ 2010: 1–2) v primerjavi z definicijo družinskih centrov v razpisu za leti 2010–2011 pomeni premik v smeri večjega poudarka na druženju staršev in otrok ter s tem večje sorodnosti s koncepti in praksami družinskih centrov v drugih državah (več v Kopal Tomc, Narat, Žiberna v tej številki). Pri tem se sproža vprašanje prostorskih možnosti in tudi financiranja potencialnih prostorov srečevanja.

Občine so pri nas že v obdobju 2010–2011 v pomembni meri sofinancirale aktualne programe družinskih centrov (več v Kopal Tomc, Narat, Žiberna v tej številki) in tudi v prihodnje bodo brez dvoma pomemben akter na področju razvoja družinskih centrov. K njihovem kakovostnejšemu delovanju lahko pripomorejo z vidika financiranja programov in zaposlenih, zagotavljanja brezplačne uporabe občinskih prostorov itd. Zato je zelo pomembno ugotoviti, koliko je občinam sploh pomembno zagotavljanje kakovosti življenja družin z otroki, ki živijo v njihovi lokalni skupnosti, in kakšen je

njihov odnos do obstoječih programov družinskih centrov, do koncepta te institucije na sploh in njihove vloge pri morebitnem nadaljnjem razvoju te institucije.

Ključna vprašanja, na katera odgovarjamo v članku, so torej:

- Kako dobro so predstavniki občin seznanjeni z delovanjem družinskih centrov v svoji lokalni skupnosti?
- Ali predstavniki občin prepoznajo potrebo po vzpostavitvi delovanja institucije družinskih centrov v svoji lokalni skupnosti, če te institucije še nimajo?
- Kakšen koncept družinskega centra bi želeli razvijati v svoji skupnosti?
- Kateri dejavniki vplivajo na pozitiven odnos predstavnikov občin do vzpostavitve oz. do delovanja institucije družinskega centra in kateri dejavniki so po percepciji predstavnikov občin ovira za razvoj družinskih centrov?

METODOLOŠKI OKVIR ANALIZE

Analiza vpetosti lokalnih skupnosti na področje zagotavljanja kakovosti življenja družin z otroki in njihovo poznavanje delovanja družinskih centrov temeljita na podatkih, ki jih je Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo (v nadaljevanju IRSSV) pridobil v okviru raziskovalnega projekta »Razvoj družinskih centrov« (Narat *et al.* 2011) z anketo med slovenskimi občinami in z intervjuji s predstavniki občin.

Anketa o vidiku občin je bila izvedena marca 2011. Anketni vprašalniki so bili poslani vsem slovenskim občinam (210)². Izpolnjene vprašalnike je na naslov IRSSV ali na naslov Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (v nadaljevanju MDDSZ) vrnilo 141 občin. Na vprašalnike so odgovorili zaposleni v občinski upravi, najpogosteje zaposleni na mestu vodje oddelka za družbene dejavnosti oz. višji svetovalci v službi družbenih dejavnosti. V nekaterih občinah so vprašalnike izpolnili tajniki, referenti, direktorji občinske uprave, ponekod tudi župani sami.

² Občini Mirna in Ankaran v času poteka raziskave še nista bili ustanovljeni.

Preglednica 1: Reprezentativnost vzorca.

Tip občine	Št. občin v Sloveniji	Delež občin v Sloveniji glede na tip občine	Št. občin v vzorcu	Delež občin v Sloveniji glede na tip občine v vzorcu
velika	17	8,1	10	7,1
srednja velika	85	40,5	55	39
majhna	108	51,4	76	53,9
skupaj	210	100	141	100

Za potrebe članka smo bili pri analizi podatkov pozorni predvsem na razlike, ki so se med odgovori anketiranih pojavile glede na velikost občine. Pri razvrstitvi občin v posamezne razrede (majhna, srednja oz. velika občina) smo upoštevali klasifikacijo Djurić Drozdek in Bojneca (2009): a) majhne občine z do 5000 prebivalci, b) srednje velike občine z med 5000 in 20.000 prebivalci, c) velike občine z več kot 20.000 prebivalci. Vzorec naše raziskave obsega 76 majhnih občin (53,9 %), 55 srednje velikih občin (39 %) in 10 velikih občin (7,1 %). Vzorec je reprezentativen (preglednica 1).

Podatke smo analizirali s pomočjo statističnega programa SPSS. Za analizo podatkov po posameznih vsebinskih sklopih smo uporabili tako univariatne kot tudi bivariatne statistične metode. Med univariatnimi metodami smo najpogosteje uporabili izračune povprečnih vrednosti, med bivariatnimi pa analize variance (t-test) in hi-kvadrat preizkusa (χ^2). Vrednosti testa smo izpisali le, če smo zaznali statistično pomembno povezanost (χ^2 in sig.) ali statistično pomembno razliko (t-test, sig.).

Da bi pridobili bolj poglobljen, celovitejši vpogled v stališča, perspektive in pomisleke predstavnikov občin glede tematike družinskih centrov, v članku mestoma navajamo tudi izsledke intervjujev s predstavniki slovenskih občin. Intervjuje s tremi predstavniki velikih občin in sedmimi predstavniki srednjih velikih občin je avgusta 2011 opravila raziskovalka, zaposlena na IRSSV (vodilna avtorica tega članka). Gre za polstrukturirane intervjuje, ki so bili izvedeni s pomočjo vnaprej pripravljenih iztočnic, zastavljena vprašanja pa so bila sproti prilagojena vsebini pogovora. Sogovorniki so bili izbrani na podlagi že omenjenega

anketnega vprašalnika. V izbor za intervjuvanje so prišli tisti predstavniki občin, ki so v omenjenem vprašalniku izrazili pripravljenost za nadaljnje sodelovanje.

V nadaljevanju po posameznih vsebinskih sklopih predstavljamo analizo vidika občin glede družinskih centrov. Najprej nas je zanimala perspektiva predstavnikov občin glede kakovosti življenja družin z otroki. Pri tem smo bili pozorni na to, katere potrebe družin z otroki anketirani na lestvici pomembnosti (od 1 do 5 – pri tem 1 pomeni »sploh ni pomembno« in 5 »zelo pomembno«) predstavniki občin uvrščajo najvišje oz. najnižje ter koliko so po njihovem mnenju potrebe družin z otroki, ki živijo v njihovi lokalni skupnosti, tudi v resnici zadovoljene.

Zanimala nas je tudi percepcija predstavnikov občin glede delovanja obstoječih institucij, ki izvajajo programe družinskih centrov. V Sloveniji obstaja nekaj programov družinskih centrov, od tega jih je v obdobju 2010–2011 MDDSZ sofinanciralo 31 (več o tem Kobal, Narat, Žiberna v tej številki). Vendar ti programi niso primerljivi z družinskimi centri v tujini, saj gre bolj kot za prostore neformalnega srečevanja za programe, ki ponujajo različne oblike pomoči družinam. Anketiranim smo v vprašalniku predstavili dejavnosti, ki so glede na opredelitev MDDSZ vključene v programe družinskih centrov. To so: vzgoja za družino, izboljšanje komunikacije v družini, programi za osebno rast otrok in mladostnikov, programi za ustvarjalno skupno preživljanje prostega časa, organizirano občasno varstvo otrok, izvajanje počitniških aktivnosti, strokovna pomoč pri reševanju problemov v družinah.

Predstavnike občin smo najprej vprašali, ali so se pri svojem delu že srečali z dejavnostjo,

ki je opredeljena kot družinski center. Tiste, ki so odgovorili pritrdilno, smo prosili, naj ocenijo njihovo delo, oz. jih vprašali, ali menijo, da delajo dobro in ali opravljajo pomembno delo. Nazadnje smo anketiranim predstavili še koncept družinskih centrov, značilen za družinske centre v tujini.

Družinski centri tam opravljajo različne dejavnosti, ki so specifične glede na lokalno okolje. So profesionalno-storitveno ali klientsko-potrošniško usmerjeni ali pa so podobni prostorom aktivne, povezane soseske, neformalnega srečevališča oz. prostorom krepitve skupnosti. Programi oz. storitve, ki jih družinski centri ponujajo, so uporabnikom na voljo brezplačno.

Zanimalo nas je, ali bi bile aktivnosti družinskih centrov, navedene po vzoru družinskih centrov v tujini, relevantne za njihovo lokalno skupnost in koliko anketirani menijo, da bi taka institucija lahko izboljšala kakovost starševanja oz. kakovost življenja na sploh. Ugotavljali smo tudi, ali bi anketirani hoteli imeti takšno institucijo v svoji občini ter spodbujevalne in zaviralne dejavnike za vzpostavitev take institucije.

REZULTATI

Percepcija kakovosti življenja družin z otroki

Predstavnike občin smo v anketnem vprašalniku pozvali, naj na lestvici od 1 (sploh ni pomembno) do 5 (zelo pomembno) ocenijo, koliko se jim zdi z vidika kakovostnega življenja družin z otroki pomembno, da je zadovoljena določena potreba družin (preglednica 2). Podatki kažejo na velik pomen vseh omenjenih področij, vsa področja namreč anketirani v povprečju ocenjujejo z oceno vsaj 3,6. Najbolj izstopa zadovoljevanje potreb družin z otroki po organiziranem varstvu otrok v vrtcih, na lestvici pomembnosti zadovoljenosti potreb družin z otroki pa sta najslabše uvrščeni potreba po družinski terapiji in potreba po programih vseživljenjskega učenja.

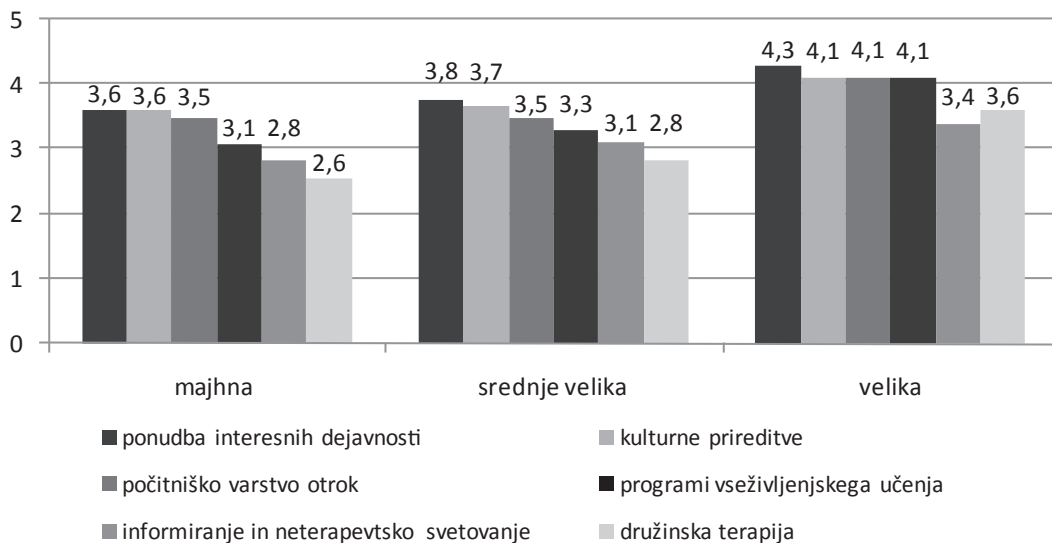
Predstavniki velikih občin dajejo vsem področjem (z izjemo organiziranega prevoza otrok v vrtce oz. šole) še celo nekoliko večji pomen kot predstavniki srednje velikih in majhnih občin. Razlike med anketiranimi so predvsem pri odgovorih, ki se nanašajo na infrastrukturo, prijazno za družine z otroki.

Preglednica 2: Zaznan pomen zadovoljenosti potreb družin z otroki glede na velikost občine (odgovori na lestvici od 1 [sploh ni pomembno] do 5 [zelo pomembno]).

	majhna		srednje velika		velika	
	N	AS	N	AS	N	AS
organizirano varstvo otrok v vrtcih	75	4,8	53	4,9	9	5
organiziran prevoz otrok v vrtce oz. šole	76	4,6	54	4,7	9	4,4
infrastruktura, prijazna za družine z otroki	76	4,4	54	4,4	9	4,9
kulturne prireditve, namenjene otrokom	75	4,2	53	4	9	4,4
organizirana učna pomoč	76	4,1	54	4,1	9	4,6
ponudba interesnih dejavnosti	75	4,0	54	4	9	4,3
varstvo otrok v času počitnic	75	3,8	53	4,1	9	4,2
informiranje in neterapevtsko svetovanje	74	3,7	54	3,8	9	4,4
družinska terapija	74	3,6	54	3,7	9	4,2
programi vseživljenjskega učenja	75	3,7	54	3,6	9	4,2

N = število odgovorov, AS = aritmetična sredina ali povprečje odgovorov.

Graf 1: Povprečna zaznava zadovoljenosti potreb družin z otroki glede na velikost občine. (odgovori na lestvici od 1 [sploh ni pomembno] do 5 [zelo pomembno]).

Predstavniki velikih občin jo v povprečju ocenjujejo kot drugo najpomembnejšo potrebo družin z otroki, predstavnikom srednje velikih in majhnih občin pa je pomembnejše, da je poskrbljeno za organiziran prevoz otrok v šole oz. vrtce. Gre za statistično pomembne razlike med odgovori (Welsch = 8,800; sig. = 0,001).

Predvidevamo lahko, da so v večjih občinah (npr. Ljubljana in Maribor) prometne povezave dobro razvite, v manjših krajih pa je za urejenost rednih prometnih linij slabše poskrbljeno. Zato je dostop do organiziranega prevoza otrok v vzgojno-izobraževalne institucije za družine z otroki, ki živijo v manjših občinah, zelo pomemben, saj staršem omogoča lažje usklajevanje delovnih in družinskih obveznosti. Podobno ugotavlja predstavnik srednje velike prekmurske občine:

Naša občina z geografsko dostopnostjo nima težav, kar pa ne velja za Goričko, torej za manjše kraje, ki so oddaljeni od centra mesta. Danes so v prekmurskem prostoru problem neasfaltirane poti in slabe avtobusne povezave, saj država v manjši meri podpira javni prevoz, medtem ko podjetja ukinjajo proge. (SO³)

³ VO pomeni okrajšavo za predstavnika velike občine, SO za predstavnika srednje velike, MO pa za predstavnika majhne. V članku omenjene kratice uporabljamo, kadar navajamo citate iz intervjujev.

Med anketiranimi so večja razhajanja opazna tudi glede potrebe po storitvah informiranja in neterapevtskega svetovanja. Predstavniki večjih občin jo v povprečju ocenjujejo višje kot predstavniki srednje velikih in majhnih občin. Tudi na tem mestu lahko govorimo o statistično pomembnih razlikah med odgovori (Welsch = 7,109; sig. = 0,004).

Koliko pa predstavniki občin menijo, da so potrebe družin z otroki, ki živijo v njihovi lokalni skupnosti, tudi v resnici zadovoljene? Ugotavljamo, da se percepcija zadovoljenosti potreb družin z otroki razlikuje glede na velikost občine. Statistično pomembne razlike se pri navedenih potrebah kažejo predvsem med velikimi občinami in med drugima dvema tipoma občin. Kot kaže graf 1, predstavniki velikih občin v povprečju bolje ocenjujejo zadovoljenost teh potreb družin z otroki, ki živijo v njihovi lokalni skupnosti: organizirano varstvo otrok v času počitnic (Welsch = 10,026; sig. = 0,000), kulturne prireditve, namenjene otrokom (Welsch = 27,440; sig. = 0,000), ponudba interesnih dejavnosti ($F = 3,711$; sig. = 0,027), storitve informiranja in neterapevtskega svetovanja družinam in staršem ($F = 3,195$; sig. = 0,044) ter družinska terapija ($F = 5,629$; sig. = 0,004).

Prikazanim razlikam med posameznimi tipi občin gotovo botruje to, da velike občine

razpolagajo z večjim proračunom. Vendar pa že velike občine ugotavljajo, da se ne morejo kosati s ponudbo storitev, ki jih na tem področju ponuja glavno mesto. Srednje velike in majhne občine so v še toliko bolj nezavidljivem položaju:

Eden večjih problemov je denar. Vedno bi lahko ponudili več, in Ljubljana, s katero se želimo primerjati, ponuja več v primerjavi z nami, ker ima več finančnih zmožnosti, v lasti ima več objektov, ipd. Kljub temu mi ne krčimo vsebin, res pa je, da ne moremo ponujati stvari v takem obsegu. (VO.)

Percepcija delovanja obstoječih družinskih centrov

Pri analizi poznavanja družinskih centrov ugotavljamo, da se je razmeroma majhen delež predstavnikov občin pri svojem delu srečal z dejavnostjo, ki je opredeljena kot družinski center (14 anketiranih oz. 10,6 % anketiranih). Pri tem obstaja statistično pomembna povezanost med seznanjenostjo z družinskim centrom in velikostjo občine ($\chi^2 = 10,052$; sig. = 0,007), saj predstavniki velikih občin pogosteje poročajo o seznanjenosti z omenjeno institucijo (40 %) kot predstavniki srednje velikih (9,6 %) in majhnih občin (7,1 %) (gl. graf 2). Predstavniki velikih občin v povprečju tudi bolje poznajo delovanje družinskega centra (AS = 4,3) kot pa predstavniki srednje velikih (AS = 3,5) oz. majhnih občin (AS = 3,1), vendar o statistično pomembnih razlikah pri tem ne moremo govoriti ($F = 2,923$; sig. = 0,077).

Odgovori niso presenetljivi, ker je velika večina družinskih centrov (vsaj tistih, ki jih je

v letih 2010–2011 financiralo MDDSZ) prav v velikih občinah. Od 31 družinskih centrov, kolikor jih sofinancira država, jih kar 10 deluje v Ljubljani (kot je podrobneje prikazano v članku Kopal, Narat, Žiberna v tej številki).

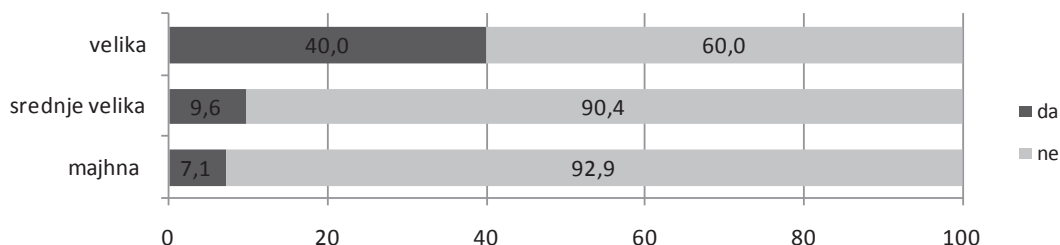
Tisti anketirani, ki so se pri svojem delu že srečali z dejavnostjo, ki je opredeljena kot družinski center, v povprečju ocenjujejo, da taka institucija v njihovi občini dobro opravlja svoje delo in da opravlja pomembno delo. Med odgovori anketiranih ni pomembnih razlik, nekoliko se razlikuje le ocena o pomembnosti opravljanja dela družinskih centrov med predstavniki velikih (AS = 4,3) in srednjih velikih (AS = 3,4) občin. Predstavniki srednje velikih občin v primerjavi z anketiranimi iz velikih občin slabše ocenjujejo pomembnost dela družinskih centrov.

Stališča predstavnikov občin glede koncepta družinskega centra

Anketirani se v splošnem strinjajo, da so v tujini prevladujoče aktivnosti družinskih centrov (družinski center kot javna dnevna soba, igralnica za starše in otroke ipd.) relevantne za njihovo lokalno skupnost. Povprečna ocena se giblje med 3 in 4 na lestvici od 1 (sploh ni pomembno) do 5 (zelo pomembno) (preglednica 3).

Kot najbolj relevantno dejavnost, ki naj bi jo družinski center v okviru svojega delovanja ponujal, predstavniki občin omenjajo obstoj informacijske točke o tematikah, ki so zanimive za starše. Anketirani kot relevantno oz. popolnoma relevantno aktivnost ocenjujejo tudi ponudbo različnih programov, kot so medgeneracijska srečanja. To velja za predstavnike

Graf 2: Seznanjenost z dejavnostjo, ki je opredeljena kot družinski center (v odstotkih).

Preglednica 3: Relevantnost aktivnosti, ki opredeljujejo delovanje družinskih centrov (odgovori na lestvici od 1 [sploh ni pomembno] do 5 [zelo pomembno]).

	majhna		srednje velika		velika	
	N	AS	N	AS	N	AS
informacijska točka	74	4	54	4	10	4,3
ponudba različnih programov	73	4	53	3,9	10	4,1
občasna gostovanja predavateljev	74	3,8	54	3,9	10	4,2
možnost svetovanja	75	3,8	54	3,8	10	4,1
počitniško varstvo otrok	74	3,7	52	4	10	3,7
družinski center kot igralnica za starše in otroke	73	3,6	54	3,6	10	3,4
občasno varstvo otrok	73	3,6	52	3,9	10	3,5
družinski center kot javna dnevna soba, kot prostor druženja in komunikacije	73	3,5	54	3,5	9	3,7
posredovalnica rabljenih predmetov	73	3,4	52	3,6	10	3,2
družinski center bi obsegal manjšo kuhinjo/kavarnico	74	3,2	54	3,2	10	3

N = število odgovorov, AS = aritmetična sredina ali povprečje odgovorov.

majhnih (AS = 4,0) in velikih (AS = 4,0) občin, za predstavnike srednje velikih občin pa je nekoliko bolj relevantno počitniško varstvo otrok (AS = 4,0). To je precej povezano s percepcijo, da je

ponudba počitniškega varstva namenjena predvsem starejšim otrokom. Manjka pa nekaj za najmlajše, kjer se morajo starši znati po svoje. Najverjetneje so pri tem v veliko pomoč babice in dedki. (SO.)

Predstavniki srednje velikih občin ocenjujejo relevantnost občasnega varstva otrok (AS = 3,9) višje kot predstavniki drugih dveh tipov občin (majhne občine: AS = 3,6; velike občine: AS = 3,5). Anketirani, ki prihajajo iz srednje velikih občin, namreč pogosteje zaznavajo težave glede občasnega varstva otrok:

Iz pogovorov s starši je razvidno, da problemi obstajajo tako v dopoldanskem času za tiste otroke, katerih starši jih ne želijo vključiti v javni vrtec, kot v popoldanskem času in večernih urah. (SO.)

Kot najmanj relevantno aktivnost predstavniki občin omenjajo delovanje kavarnice ali manjše kuhinje, v kateri bi bilo možno za minimalni prispevek popiti kavo, sok ali kaj prigrizniti.

Vendar je prav kuhinja v tujih modelih skoraj vedno srce družinskega centra. Tega se zavedata tudi intervjuvani predstavniki občine Ljubljana⁴:

Osrednji namen družinskega centra je ponuditi prostor za srečevanje staršev, nekakšno javno dnevno sobo, kjer mama lahko v miru popije kavo, medtem ko se otrok igra.

Predstavniki občin večinoma menijo, da bi institucija, kot je družinski center, izboljšala kakovost starševanja in celotne skupnosti (gl. graf 3). Anketirani soglašajo, da bi družinski center lahko pripomogel k družbi, prijaznejši za družine, saj bi lahko priskrbel omrežja staršem, ki nimajo sorodstvenih pomoči.

⁴ Mestna občina Ljubljana (MOL) v letu 2012 načrtuje odprte družinskega centra »Pokrito igrišče«. Deloval bo pod okriljem Javnega zavoda Mladi zmaji. Ponudba bo v veliki meri sovpadala s storitvami, ki jih ponujajo družinski centri v tujini. Osrednji namen družinskega centra bo ponuditi prostor neformalnega srečevališča, ki bo s svojim delovanjem pripomogel h krepitvi skupnosti. V skladu s tem bo ponudba družinskega centra obsegala kavarnico, občasno varstvo otrok, telovadbo za nosečnice, gledališke predstave, v določenem dnevu v tednu bodo navzoči strokovnjaki z določenega področja (logoped, pediater ipd.), v aktivnosti centra pa bodo vključene tudi različne nevladne organizacije, vrtci, osnovne in srednje šole (analiza ljubljanskega projekta na podlagi intervjuja s predstavnicama ljubljanske občine v Narat et al. 2011).

Družine se danes srečujejo s pomanjkanjem podpornih družinskih in sorodniških mrež, kar velja predvsem za priseljene družine, ki so tukaj kupile hišo ali stanovanje, in one bi recimo potrebovale nekaj takega, kot je družinski center. (SO.)

Podobno ugotavljajo tudi drugi sogovorniki, na primer:

Tradicionalizem v smislu, da se starši lahko pri vzgoji otrok zanesejo na pomoč svojih staršev, je še prisoten, čeprav drži, da se je v zadnjih nekaj letih zgradilo veliko novih stanovanj in k nam prihajajo nove družine, ki tukaj nimajo korenin. Priseljeni starši so tisti, ki pritiskajo in se zavzemajo za nove programe. Na eni strani njihova iniciativa izvira iz želje po uresničitvi izpostavljenih vsebin, na drugi strani pa je razlog tudi v tem, ker nimajo drugačne možnosti preživljanja prostega časa. (SO.)

Družinski center bi tako, po ocenah anketiranih, pripomogel h kakovostnejšemu življenju družin z otroki. Prispevek družinskega centra naj bi bil še posebej pomemben za socialno ranljive družine (npr. družine z brezposelnimi starši):

Naše okolje je zelo specifično. Za našo občino je značilna visoka brezposelnost med ljudmi z nizko izobrazbo in te posameznike je težje

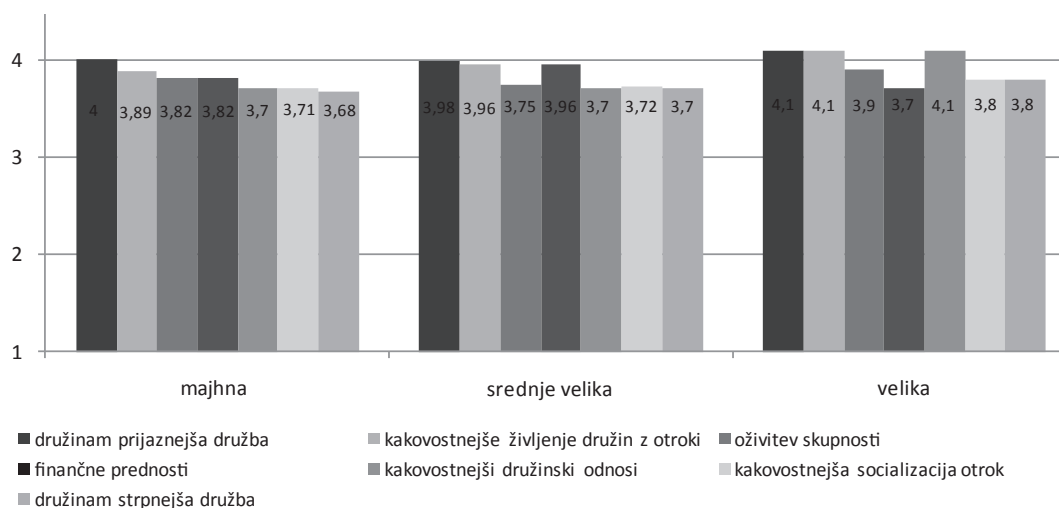
motivirati. Družinski centri bi zato morali aktivirati tiste družine oz. starše, ki niso v zadostni meri ozaveščeni o tem, kaj pomeni kakovostna vzgoja. To bi moral biti naš cilj in družinski centri bi morali znati usmerjati in zapolniti to vrzel. (SO.)

Predstavniki srednje velikih občin visoko ocenjujejo še finančne prednosti (AS = 4) družinskega centra, saj je ceneje pomagati družinam tako, da si v okviru družinskih centrov pomagajo same in med seboj, kot pokrivati stroške neuspešne družinske socializacije. Predstavniki velikih občin pa menijo, da bi lahko družinski center tudi precej izboljšal družinske odnose (AS = 4,1).

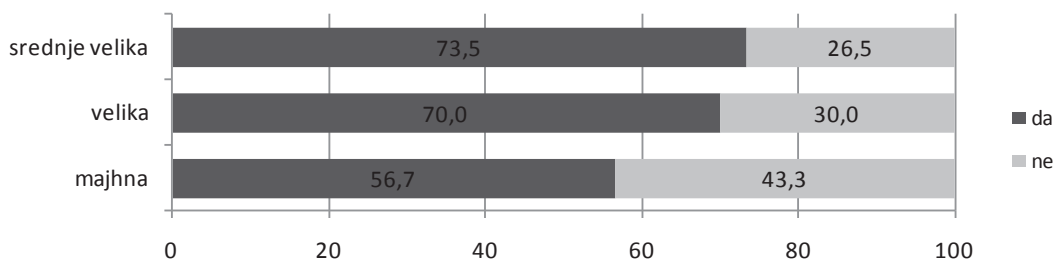
Anketirani iz majhnih in srednje velikih občin se v manjši meri kot predstavniki velikih občin strinjajo, da bi družinski center v njihovi lokalni skupnosti lahko izboljšal socializacijo otrok, družinske odnose in pripomogel k družbi, strpnejši do družin, npr. k premostitvi razlik med različnimi etničnimi skupinami.

Glede na visoke ocene anketiranih o relevantnosti obstoja institucije družinskega centra in pozitivnem vplivu na izboljšanje življenja družin z otroki si velika večina anketiranih želi imeti tako institucijo v svoji občini. Predstavniki majhnih občin si to želijo nekoliko manj kot predstavniki drugih dveh

Graf 3: Prispevek institucije družinskega centra lokalni skupnosti (odgovori na lestvici od 1 [sploh ni pomembno] do 5 [zelo pomembno]).

Graf 4: Želja predstavnikov občin po vzpostavitvi družinskega centra v njihovi lokalni skupnosti (v odstotkih).

tipov občin, vendar o statistično pomembnih razlikah ne moremo govoriti (gl. graf 4).

Večina intervjuvancev meni, da bi družinski center v njihovi občini lahko zaživel tako, da bi njegove dejavnosti vključili v že obstoječo ponudbo, npr. v sklopu medgeneracijskega sodelovanja:

V sklopu medgeneracijskega sodelovanja pri nas obstaja že Hiša sadeži družbe, kjer se starši vključujejo preko starejših, svojih vnukov in se tam tudi srečujejo. Družinski center bi se tako lahko pridružil njihovim obstoječim programom. (SO.)

Ali pa v okviru delovanja mladinskih centrov:

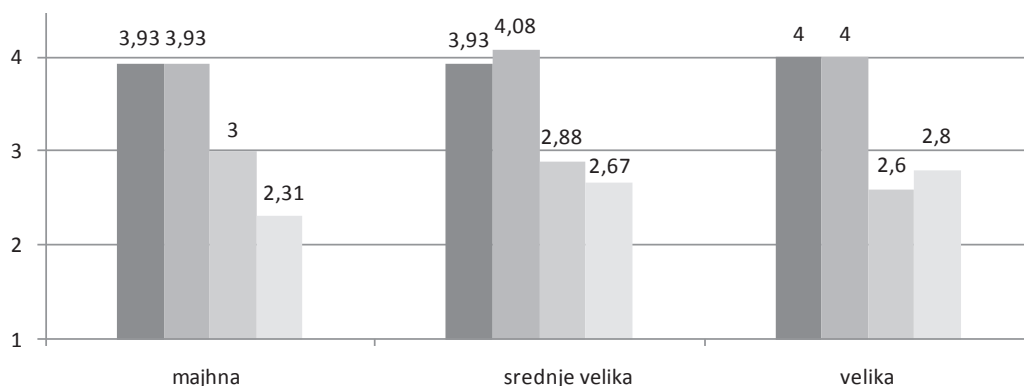
Sicer nisem prepričan o kompatibilnosti tega, vendar so mladinski centri relativno bolj

uveljavljena zadeva v Sloveniji, imamo tudi že nekatere zglede, ljudje se zavedajo potrebe po vzpostavitvi mladinskih centrov, medtem ko za družino to še ni izpostavljeno. (SO.)

Intervjuvani družinski center vidijo tudi kot nadgradnjo obstoječe ponudbe različnih nevladnih organizacij, recimo:

Dopolnitve ponudbe ustvarjalnih delavnic z vsakodnevnimi, prostočasnimi dejavnostmi, s ponudbo občasnega varstva, itd. V družinskem centru ne bi bil toliko poudarek na samih delavnicah (te bi potekale vzporedno), ampak bi deloval kot neke vrste družabni prostor, ki omogoča otrokom, da se igrajo, staršem pa, da se lahko pogovorijo med seboj in da lahko tam tudi pustijo otroka za približno tri ure, če se odpravijo po nakupih oz. gredo s partnerjem v kino. (SO.)

Graf 5: Razlogi proti instituciji družinskega centra (odgovori na lestvici od 1 [sploh ni pomembno] do 5 [zelo pomembno]).

- Za naslednjih pet let imamo določene druge prioritete.
- Družinski center je dobra ideja, ampak bi predstavljal prevelik strošek za državo in občino glede na dodano vrednost.
- Ljudje so danes zaprti v zasebnost, zato družinski center ne bi zaživel v praksi.
- Skrb za kakovostno družinsko življenje ni naloga občine, saj gre za zasebno sfero.

Čeprav so anketirani v splošnem naklonjeni uresničitvi ideje družinskega centra, menijo, da bi pomenil prevelik strošek za državo in občino glede na dodano vrednost (graf 5). Kot največjo oviro omenjajo zagotovitev zadostnih finančnih sredstev, na primer:

Če bi država omogočila finančna sredstva, bomo občine idejo družinskega centra seveda sprejele in naredile vse potrebno. Če pa bo, na drugi strani, država le zahtevala, da to uresničimo, potem tega ne bomo uspeli izpolniti. Dejstvo je, da ima občina ogromno nekih potreb, družinski center pa predstavlja nekaj neobveznega, dodatnega, saj to ni neka primarna potreba in zato ni prioriteta naloge občine; še posebej če predstavlja večji strošek. (SO.)

Ponekod je problem tudi majhnost občine:

Spodbuda s strani lokalne skupnosti bi zagotovo bila, vendar menim, da je naša občina glede na število prebivalcev premajhna. Družinski centri bi lažje zaživel v Postojni. (SO.)

Nekateri sogovorniki zato vidijo možnost uresničitve družinskega centra v socialnem podjetništvu⁵:

Potrebno se je na državni ravni povezati, saj ni smiselno voditi socialnega podjetništva po eni liniji, družinskega centra po drugi in dnevnega centra za starejše po tretji liniji. Že država bi morala skrbeti za prepletenost tega. Bistvo socialnega podjetništva je ravno zakrpati tiste luknje na področjih, za katere država ne skrbi, in to je ena izmed nesistemskih lukenj, ki jih sedaj lahko sistemsko uredimo. (SO.)

⁵ V Zakonu o socialnem podjetništvu (2011) piše: »Socialno podjetništvo predstavlja trajno opravljanje dejavnosti socialnega podjetništva ali trajno opravljanje drugih dejavnosti pod posebnimi pogoji zaposlovanja, s proizvodnjo in prodajo proizvodov ali opravljanjem storitev na trgu, pri čemer ustvarjanje dobička ni izključni niti glavni cilj opravljanja dejavnosti. Cilji socialnega podjetništva se nanašajo na krepitev družbene solidarnosti in kohezije, spodbujanje sodelovanja ljudi in prostovoljskega dela, krepitev inovativne sposobnosti družbe za reševanje socialnih, gospodarskih, okoljskih in drugih problemov, zagotavljanje dodatnih ponudb proizvodov in storitev, ki so v javnem interesu, razvijanje novih možnosti za zaposlovanje, zagotavljanje dodatnih delovnih mest ter socialne integracije in poklicne reintegracije najbolj ranljivih skupin na trgu.«

Večina sogovornikov meni, da bi družinski centri morali delovati kot društvo⁶, ker bi jih občine v tem primeru lahko podprle na razpisih.

Družinski center, ki bi deloval kot društvo, bi se lahko prijavil na razpise, v kolikor bi deloval kot javni zavod, pa bi bilo težje s financiranjem, vendar bi se dalo nekako urediti. Javni zavod je težka finančna oblika, zato je boljša rešitev, če občina nekemu izvajalcu odobri pravico izvajanja programa, ki je pomemben za mesto. (VO.)

Izrazito proti taki obliki financiranja pa sta predstavnici občine Ljubljana:

Družinski center bi moral delovati v okviru javnega zavoda in ne v okviru društva, saj se s tem izognemo vdoru popolne komercializacije in prodajanju zgodbe v komercialne namene. Odgovornosti izvajanja politik ni smiselno prenesti na nevladne organizacije, ki sicer pomembno prispevajo h kvalitetnemu življenju posameznikov, vendar pa so z vidika zagotavljanja zadostnih finančnih sredstev, potrebnih za nemoteno delovanje, v nezavidipljivem položaju. (VO.)

Gotovo si tak način financiranja lažje privoščijo velike občine, kot je Ljubljana. Predstavniki srednje velikih in majhnih občin pa menijo, da bi omenjenim institucijam lahko pomagali z zagotavljanjem brezplačnega najema občinskih prostorov in z informiranjem lokalnega prebivalstva o obstoju in delovanju

⁶ Zakon o zavodih (1991) predvideva: »Javni zavod lahko ustanovijo država, občina, mesto in tudi druge z zakonom pooblašene pravne osebe. Pri ustanovitvi je v večini primerov udeležena država ali občina – tu govorimo o javni lastnini, ker gre za prisotnost javnega interesa, s katerim je opredeljena javna lastnina. Za ustanovitev javnega zavoda so potrebna sredstva, najprej za ustanovitev – registracijo in nato še sredstva, ki omogočajo začetek in nadaljevanje opravljanja dejavnosti.« Zakon o društvih (2011) pa predvideva: »Društvo je samostojno in nepridobitno združenje, ki ga ustanovitelji ustanovijo zaradi uresničevanja skupnih interesov. Društvo lahko ustanovijo najmanj tri poslovno sposobne fizične osebe oz. pravne osebe. Premožanje društva sestavljajo denarna in druga sredstva, ki jih društvo pridobi s članarino, darili in volili, prispevki donatorjev, iz javnih sredstev, z opravljanjem dejavnosti društva in iz drugih virov, njegove nepremične in premične stvari ter materialne pravice. Namen ustanovitve in delovanja društva ni dobiček.«

družinskega centra. Eden od predstavnikov srednje velike občine meni:

Občine med drugim lahko pripomorejo k lažjemu delovanju družinskih centrov tudi tako, da izrazijo svojo podporo ob odprtju, informiranju in povezovanju ter vključevanju vrtcev in šol. (SO.)

SKLEPNA RAZPRAVA

V članku je predstavljena anketna raziskava pokazala, da politiki na lokalni ravni zelo visoko ocenjujejo pomen pokritosti potreb družin z otroki, pri tem pa največjo pomembnost pripisujejo zadovoljenosti potreb po organiziranem varstvu in prevozu otrok v vrtce oz. šole ter obstoju infrastrukture, prijazne za družine z otroki. Predstavniki občin ocenjujejo, da je v njihovih občinah razmeroma dobro poskrbljeno za prednostne potrebe, torej za organizirano varstvo otrok v vrtcih, organiziran prevoz otrok v vrtce oz. šole ter za infrastrukturo, primerno za družine z otroki. Manj pa so po njihovem mnenju zadovoljene potrebe po programih vseživljenjskega učenja, informiranju in neterapevtskem svetovanju ter družinski terapiji. Vsi sodelujoči v raziskavi pa menijo, da bi bilo obstoječo ponudbo s področja zagotavljanja kakovostnega življenja družin z otroki dobro povezati, tako da bi bila dostopna na enem mestu.

Anketni podatki so pokazali še, da le majhen delež predstavnikov občin pozna delovanje družinskih centrov po definiciji razpisa MDDSZ; z obstojem teh centrov so seznanjene predvsem večje občine. Anketirani tudi niso bili seznanjeni s konceptom družinskega centra, kot je uveljavljen v tujini; so pa do tega koncepta večinoma naklonjeni. Več kot polovica anketiranih je tudi izrazila željo po ustanovitvi družinskega centra kot srečevališča v njihovi lokalni skupnosti. Predstavniki občin največji potencial vidijo v informacijski točki ter ponudbi različnih programov in občasnem gostovanju predavateljev. Sledi interes za to, da bi družinski center deloval kot javna dnevna soba, kot neformalni prostor druženja in komunikacije, da bi obsegal posredovalnico

rabljenih predmetov in manjšo kuhinjo oz. kavarnico. Implementacija družinskih centrov v Sloveniji je po mnenju anketirancev povezana predvsem z možnostmi financiranja delovanja take organizacije.

Intervjuji s politiki na lokalni ravni pa so pokazali, da bi občine k večji angažiranosti na področju delovanja družinskih centrov spodbudili predvsem ugodni razpisni pogoji ministrstva. Sami bi bili pripravljeni odstopiti v brezplačno uporabo občinske prostore in podpreti programe družinskih centrov na občinskih razpisih. Tako velika večina občin že zdaj podpira različne organizacije. Dodajajo, da bi občine lahko zagotovile brezplačen najem občinskih prostorov, svojo vlogo pri delovanju družinskih centrov vidijo tudi na področju informiranja lokalnega prebivalstva o obstoju in delovanju takšne institucije. Sogovorniki dodajajo, da bi bilo pri implementaciji družinskega centra treba razmišljati v smeri združitve dejavnosti centra z že obstoječo ponudbo. Večina je naklonjena ideji družinskega centra po zgledih iz tujine in večina jih meni, da bi tak center v njihovi lokalni skupnosti lahko deloval kot javna dnevna soba. Ker so financiranje zaposlenih manj naklonjeni, predlagajo, da bi bila ustanovitev družinskega centra in financiranje določenega profila zaposlenih lahko financirana recimo v okviru socialnega podjetništva. Posebej velja omeniti Ljubljano, ker so pri – od države neodvisnem in polno občinsko financiranem – ustanavljanju družinskega centra ubrali koncept, ki precej sovпада z zgledi iz tujine.

Raziskava med predstavniki občin prinaša pomembne informacije za morebiten nadaljnji razvoj koncepta in prakse družinskih centrov. V skladu z rezultati lahko ugotovimo, da je zaželeno, da koncept družinskega centra upošteva lokalno okolje, v katerem deluje, in zato naj bi pri ponudbi svojih aktivnosti težil k integraciji obstoječe ponudbe s tega področja (to je tudi trenuten trend v Nemčiji, državi z najbolj razdelanim konceptom in »zgodovino« družinskih centrov, pa tudi v Združenem kraljestvu – gl. Rakar, Boškić, Kuhar v tej številki).

Glede na rezultate analize anketnega vprašalnika in intervjujev bi se različne nevladne

organizacije lahko srečevale v prostorih družinskega centra, lahko pa bi tudi souporabljale njihove prostore. Prav tako je zaželena aktivna vključenost posameznikov pri oblikovanju vsebin programov družinskega centra. Glede na izsledke opravljenih intervjujev naj bi družinski centri posebno pozornost namenili tudi medgeneracijskemu povezovanju.

Taki centri naj bi poleg strukturiranih dejavnosti in ponudbe (info točka, morebitno občasno varstvo otrok, predavanja, delavnice) ponujali tudi nestrukturirane dejavnosti – ponujali bi prostor, ki bi omogočal neformalno združevanje in povezovanje staršev in otrok; namenjeni bi bili skupnemu udejstvovanju celotne družine in ne staršem posebej ter otrokom posebej; strokovna podpora (recimo psihoterapevtov) pa naj bi bila (vsaj občasno) ponujena na neformalen način, se pravi, da bi starši lahko, če bi prepoznali potrebo po tem, pristopili k strokovnjaku z določenega področja, vendar to ni primarna vloga družinskega centra.

Glede na to, da je veliko občin pripravljenih odstopiti občinske prostore brezplačno v najem, informirati in promovirati delovanje družinskega centra med lokalnim prebivalstvom (npr. na spletni strani, v občinskem glasilu), nekatere občine pa nameniti izvajanju dejavnosti družinskega centra tudi del finančnih sredstev, bi bilo smotno občine sistemsko spodbuditi k večji angažiranosti na tem področju. Lahko bi recimo izvedli pilotski projekt, nekakšen akcijski eksperiment, ki bi potekal v sodelovanju države (pristojnega ministrstva), zainteresiranih občin in raziskovalne institucije. V takšnem projektu bi lahko poskusno ustanovili nekaj družinskih centrov. Na podlagi pilotskega projekta bi se nato oblikovala strategija glede delovanja družinskih centrov v prihodnje (primer Belgije – gl. Kuhar 2011). Vsekakor pa velja ob nadaljnjem razvoju družinskih centrov v Sloveniji misliti na širša vprašanja o naravi takšnih intervencij (Vandenbroeck *et al.*, 2009), kot so: zakaj interveniramo, s kakšnim namenom, kdo definira te namene, kdo je izključen iz razprave o njih, kakšne stranske učinke imajo lahko naše intervencije, in, ne nazadnje, komu so namenjene.

VIRI

- CIPOT MAL, T. (2004), *Sodobne podporne mreže družin v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (diplomsko delo).
- DJURIČ DROZDEK, V., BOJNEC, Š. (2009), *Občine kot nosilke regionalnega razvoja: Razvojni izzivi Slovenije*. Ljubljana: Založba ZRC (295–301).
- KUHAR, M. (2011), Analiza koncepta družinskih centrov in izbranih primerov dobrih praks za implementacijo v Sloveniji. *Socialno delo*, 50, 5: 297–305.
- McTAGGART, L. (2011), *The bond: Connecting through the space between us*. New York: Free Press.
- MDDSZ (2010), *Javni razpis za sofinanciranje programov v podporo družinam v letu 2010–2011*. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/si/o_ministrstvu/javne_objave/javni_razpisi/?tx_t3javnirazpis_pi1%5Bshow_single%5D=888 (14. 4. 2011).
- NARAT, T., KUHAR, M., KOVAČ, N., NAGODE, M., KOBAL TOMC, B. (2011), *Razvoj družinskih centrov: Končno poročilo*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- RAZPOTNIK, Š. (2011), Premoščevalni potencial družinskega centra. *Teorija in praksa*, 48, 2: 491–509.
- SENNETT, R. (2012), *Together: The rituals, pleasures and politics of co-operation*. Yale: Yale University Press.
- VANDENBROECK, M., BOONAERT, T., VAN DER MESPSEL, S. (2009), Dialogical spaces to reconceptualize parent support in the social investment state. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 10, 1: 66–77.
- Zakon o društvih (2011). *Ur. l. RS*, št. 64/2011.
- Zakon o socialnem podjetništvu (2011). *Ur. l. RS*, št. 20/2011.
- Zakon o zavodih (1991). *Ur. l. RS*, št. 12/1991.